

EUROPA 2014

OARE E POSIBIL UN NOU ÎNCEPUT?

Contribuția unei experiențe

În ajunul alegerilor europene ce vor avea loc în data de 25 mai, opinia publică pare împărțită între cei care insistă să ieșim din Uniunea europeană și cei care consideră că e inutil să ne prezentăm la vot pentru că votul, de fapt, nu va schimba nimic. Cu toate că nu lipsesc susținătorii UE, predomină un sentiment de frustrare: Europa nu mai apare ca fiind un centru, ci o mare periferie a lumii globalizate. Dar, **călcând pe urmele papei Francisc, tocmai a fi sau a se simți ca o «periferie»**, dacă privim în profunzime, nu poate fi **oazia pentru a recupera o atitudine pozitivă** și care să ne ofere ocazia unei schimbări?

Care sunt factorii acestei schimbări?

Europa s-a născut și a crescut în jurul câtorva lucruri mari care au marcat istoria lumii și care atestă importanța credinței creștine pentru viața oamenilor. Don Giussani amintea aceste lucruri în 1986:

- «Valoarea *persoanei*, total de neconceput în toată literatura lumii;
- Valoarea *muncii*, care în toată cultura mondială, în cea antică, dar și pentru Engels și Marx, e concepută ca o sclavie, în timp ce Cristos definește munca fiind activitatea Tatălui, a lui Dumnezeu;
- Valoarea *materiei*, adică abolirea dualismului dintre un aspect nobil și un aspect josnic al vieții naturii;
- Valoarea *progresului*, a timpului ca fiind plin de semnificație, pentru că noțiunea de istorie presupune ideea unui plan inteligent;
- *Libertatea*. Omul nu se poate concepe ca fiind liber în sens absolut: întrucât mai înainte nu exista și acum există, depinde. În mod obligatoriu. Alternativa e foarte simplă: fie depinde de Ceea ce face realitatea, adică de Dumnezeu, fie depinde de causalitatea mișcării realității, adică de putere».

1. Valoarea Europei Unite

Pe fondul acestor câteva lucruri mari care au stat la baza istorică a Europei, se ivește și proiectul unei Europe Unite, așa cum subliniază Julián Carrón: «Ce anume le-a permis părinților Europei să găsească disponibilitatea de a vorbi unul cu altul, de a construi ceva împreună, chiar și după al doilea război mondial? Conștientizarea imposibilității de a elimina adversarul i-a făcut să fie mai

puțin aroganți, mai puțin impermeabili în privința dialogului, conștienți de propria nevoie; s-a început să se dea spațiu posibilității de a-l **percepe pe celălalt, în diversitatea sa, ca resursă, ca bine**» (*la Repubblica*, 10 aprilie 2013). **După cel de-al doilea război mondial liderii Țărilor care până nu demult erau inamice** (De Gasperi, Schuman, Adenauer) se hotărâsc să pună de-o parte orice sentiment de răzbunare sau de supremație și **pun bazele pentru o pace de lungă durată**, punând în comun interesele economice aferente.

Pentru a înțelege importanța excepțională a celor întâmplate în Europa în acea situație de mare dificultate, e suficient să ne gândim la ceea ce se întâmplă după Primul Război Mondial, după războaiele duse de Napoleon sau războaiele religioase: nu a existat niciodată o pace adevărată, ci o tensiune continuă care pregătea războaiele ulterioare. Europa Unită ia naștere într-un punct foarte precis și concret: acordul pentru gestiunea cărbunelui și oțelului (Ceco) din 1951, recunoscut de către toți ca fiind exemplul unei modalități noi de a se comporta unul cu celălalt. În cazul apariției primului proiect european puterea ideală a fost un factor decisiv, capabil să schimbe cursul evenimentelor. Spre deosebire de ceea ce se întâmplă astăzi, scopul nu se rezuma la economie. Acel acord economic constituia de fapt primul pas spre un scop mult mai mare: pacea (parteneri care cooperează și fac comerț între ei, în mod fundamental nu se războiesc) și, odată cu pacea, un ajutor reciproc astfel încât fiecare să poată căuta propriul bine și binele comun.

Urmărirea acestui scop se reînnoiește în al doilea pasaj istoric al Europei contemporane, care a apărut în 1989, odată cu căderea Zidului de la Berlin și a fost determinat și de forța unui ideal. Puțini, atât în Est cât și în Vest, ar fi pariat pe posibilitatea unei depășiri pașnice a împărțirii Europei în două blocuri, care a marcat atât de dramatic situația Bătrânului continent. Václav Havel, care urma să devină primul președinte al Cehoslovaciei postcomuniste, în cartea sa *Puterea celor fără de putere*, apărută în 1979, susținuse că problema vieții socio-politice era domeniul minciunii ideologice și că adevăratul răspuns la situația existentă nu ar fi fost o revoluție violentă, nici o simplă reformă sau simpla depășire a totalitarismului în favoarea unei democrații parlamentare, ci **o viață, personală și socială, pusă în joc pentru căutarea adevărului**. În mărturia lui Havel a apărut evident că **factorii care schimbă istoria sunt cei care trec prin inima omului**.

2. Criza

Actuala criză a “conștiinței europene”, concomitent cu criza economică, arată că ceea ce i-a dat viață Europei Unite nu mai este un dat evident, un presupus recunoscut de toți ca și condiție pentru abordarea provocărilor pe care le aduce realitatea. Așa cum s-a întâmplat în trecut, și noi, europeni din 2014, **trebuie să recucerim rațiunile unei unități deloc scontate și de la care putem întotdeauna da înapoi**. De fapt, așa cum afirmă Benedict al XVI-lea, «un progres posibil de

adăugat este cu puțință doar în domeniul material. În schimb, în zona conștiinței etice și a deciziei morale nu există o posibilitate similară de adaos din simplul motiv că libertatea omului e mereu nouă și trebuie mereu să ia decizii din nou și din nou. **Libertatea presupune ca în deciziile fundamentale, fiecare om, fiecare generație să fie un nou început**». Dificultățile prezentului ne fac să fim conștienți de faptul că «și cele mai bune structuri funcționează doar dacă într-o comunitate sunt vii anumite convingeri în stare să motiveze oamenii către o liberă adeziune la orânduirea comunitară» (*Spe salvi*, 24).

Atunci aceasta este marea posibilitate pe care criza ne-o oferă nouă, europenilor: recucerirea rațiunilor “existenței noastre comunitare”. Este vorba de o provocare inderogabilă, și rațiunea ne-o amintește tot Benedict al XVI-lea: «Întrucât omul rămâne mereu liber și întrucât libertatea sa este întotdeauna și fragilă, **nu va exista niciodată în această lume împărăția binelui definitiv consolidat**. Cine promite o lume mai bună care să dureze irevocabil pentru totdeauna, face o falsă promisiune; ignoră libertatea umană». **Cu alte cuvinte, «structurile bune ajută, dar singure nu sunt suficiente. Omul nu poate fi niciodată eliberat doar din exterior»** (*Spe salvi*, 25).

Un element face ca drumul de azi să fie și mai greu: nu mai avem aceeași conștiință a profunzimii nevoii umane pe care o aveau părinții fondatori, a dispărut elanul ideal și a devenit dominantă o logică de simple interese.

A merge la rădăcina crizei căutând să **înțelegem toți factorii în joc este singura cale de a regăsi noua conștiință de care Europa are azi nevoie**. Și tocmai pentru noi, europenii, a devenit vitală promovarea unei dezbateri reale asupra prezentului și viitorului Bătrânului Continent, evaluând dacă tentativele făcute până acum au fost potrivite naturii crizei. Acestea se referă atât la economie cât și la provocările antropologice. Pretenția de a rezolva doar cu instrumente juridice marile chestiuni antropologice pe care le întâmpinăm e la fel de inefficientă cât și de iluzorie. Așa cum apare evident **în fața problemelor celor mai radicale ale existenței umane, soluția «nu apare doar prin înfruntarea problemelor, ci aprofundând natura individului care le înfruntă»** (don Giussani, 1976).

Uitarea acestui nivel se află la originea acestei crize a umanului care a slăbit conștiința scopurilor. Astfel, în timp, mijlocul (economia, profitul, finanțele) a devenit scop și uniunea economică europeană s-a transformat într-un simplu compromis de interese inevitabil contradictorii. Iese din nou la iveală Europa Statelor, care nu mai duc războaie cu tunurile, ci cu armele economiei și ale finanțelor, și care sunt împărțite în privința multor chestiuni esențiale: raportul cu Țările Mediteraneei, imigrarea clandestină, marile datorii, operațiunile de peacekeeping, solidaritatea față de partenerii aflați în situații mai dificile.

Lipsa elanului ideal și al conștiinței scopurilor a dat naștere unor consecințe și în privința funcționării Europei ca instituție: organismele europene au crescut în sinea lor, adesea umflându-se în mod disproporționat și determinând un soi de monstru tehnocrat care pare hotărât să îngenuncheze realitatea în fața propriilor nevoi. De aceea se afirmă tot mai mult o senzație de ineficiență a structurilor europene: dacă până în 2008 (adică momentul de explozie a crizei financiare) verdictul în privința încrederii în instituțiile europene era foarte pozitiv, mai presus de cel referitor la Statele naționale, astăzi – conform sondajelor – 70% dintre cetățenii europeni consideră că structurile europene (Comisia, Consiliul, Parlamentul) sunt inadecvate față de exigențele oamenilor și ale vieții sociale.

După Joseph Weiler, untre dintre cei mai de prestigiu cunoscători ai dinamicilor europene, Europa suferă de un deficit politic: lipsește o viață politică europeană autentică deoarece lipsește o dimensiune ideală; cum totul a fost pariat pe economie și cum aceasta nu și-a luat zborul, lumea se întreabă: «La ce-o mai fi bună și Europa asta?».

Totodată se dezvoltă o idee de Europă ca spațiu cultural și politic relativist, ale cărei structuri caută să facă legală și chiar sursă de drept orice aspirație individuală care nu are nicio legătură cu problema referitoare la ceea ce este persoana umană.

Oare în acest caz or fi având dreptate euroscepticii care vor să lase Uniunea europeană considerând învins și chiar depășit visul părinților fondatori?

3. Persoana, condiție pentru Europa

Există vreo cale de ieșire? Da, și e aceea de a reporni de la acea poziție care a dat naștere Europei și Europei Unite. Interesele economice de unele singure nu sunt suficiente pentru a reporni: e nevoie să redescoperim «că celălalt e un bine, nu o piedică, pentru plinătatea eului nostru, în politică la fel ca în raporturile umane și sociale» (don Carrón). Ceea ce construiește e doar o «iubire pentru reverberația de adevăr care se găsește în orișicine. Acesta e factor de pace, construcție a unui sălaș uman, al unei case, care să poată fi și refugiu în cazuri de disperare extremă» (don Giussani, 1995).

Recuperarea unei conștiințe adecvate a umanului, a ceea ce este esențial pentru realizarea indivizilor și a popoarelor, poate avea loc în locuri care retrezesc eul fiecăruia, îl educă să aibă un raport potrivit cu realitatea (oricare ar fi ea), să îl facă să perceapă în mod existențial centralitatea, unicitatea și sacralitatea fiecărei persoane: aici sunt chemate să intre în joc experiența de două mii de ani a comunității creștine și toate realitățile sociale ce se inspiră din idealuri laice și religioase. Doar o concepție a omului ca realitate ireductibilă, «raport cu infinitul» (don Giussani), poate aduna împreună persoane diferite ca etnie, rang social, cultură, religie și

ideologie politică, în vederea unei integrări reale care să doboare orice ghetou și să devină purtătoare de dezvoltare.

Pornind de la aceste preocupări trebuie deschis un vast dialog despre cum va trebui UE să evolueze în următorii ani, implicând toți cetățenii, și mai ales următoarele generații, care deja cu miile își părăsesc țările de origine și se simt acasă oriunde merg pentru studii sau servicii.

Aceasta are o consecință importantă și la nivel instituțional. Cu ocazia discursului nereușit de la Universitatea Sapienza din Roma în 2008, Benedict al XVI-lea a declarat că împărtășește judecata filosofului Jürgen Habermas «atunci când spune că legitimitatea unei carte constituționale ar deriva din două surse: din participarea egală la nivel politic a tuturor cetățenilor și din forma rezonabilă în care se rezolvă contrastele politice. Cu privire la această “formă rezonabilă” el observă că ea nu poate fi doar o luptă pentru majorități aritmetice, ci că trebuie să fie caracterizată de **un “proces de argumentare sensibil la adevăr”**», adică **în tensiunea continuă de a descoperi fiecare scânteie de adevăr care apare în întâlnirea cu celălalt**. Adevărul, de fapt, nu e niciodată o proprietate individuală ce trebuie apucată ca o măciucă împotriva celorlalți, ci apare în dinamica întâlnirii umane: «**Adevărul este o relație!** Și într-adevăr fiecare dintre noi surprinde adevărul, și îl exprimă pornind de la sine: de la istoria și cultura sa, de la situația în care trăiește etc. Asta nu înseamnă că adevărul ar fi variabil și subiectiv, nici vorbă. Ci înseamnă că el ni se dă nouă mereu și doar ca un drum și o viață» (Papa Francisc, Scrisoare către Eugenio Scalfari, *la Repubblica*, 11 septembrie 2013). Aceasta risipește relativismul, salvând tocmai ceea ce relativismul ar vrea să valorizeze: diversitatea, alteritatea.

În măsura în care se face apel la o experiență neredusă a omului, se poate întemeia o politică europeană care nu mai pornește de la conflictul de interese opuse și de la relativismul care dă în nihilism, în indiferența tuturor față de toate, ci de la o **întrebuințare a rațiunii «sensibile la adevăr»** și de la **un realism care îl recunoaște pe celălalt ca bine pentru sine și nu ca amenințare**. Așa cum scrie papa Francisc, «angajamentul nostru nu consistă exclusiv în acțiuni sau în programe de promovare și asistență, ci înainte de toate într-o *atenție* către celălalt “considerându-l ca un unic lucru cu sine însuși”. Această atenție de iubire este începutul unei adevărate preocupări pentru persoana acestuia și pornind de la ea doresc să caut efectiv binele ei» (*Evangelii Gaudium*, 199).

În acest sens organismele europene ar trebui să fie primele care să **se organizeze în direcția unei subsidiarități reale**. Asta ar trebui să favorizeze responsabilitatea fiecăruia (persoane, grupuri sociale, State), **evitând iluzia că răspunsurile vin mereu și oricum de sus**.

O Europă care ar înțelege asta nu ar tinde să se închidă față de imigrării, nu ar practica doar austeritate și solidaritate în economie, nu ar recurge la naționalisme irealiste și antiistorice, nu ar milita pentru o legislație orientată spre frângerea tuturor legăturilor cultivând obsesia pentru noile drepturi ale individului, nu ar susține ostilitatea față de credințe și în mod deosebit față de cea creștină (trădând tocmai ceea ce a construit și a făcut să fie mare istoria Europei).

«Uneori mă întreb cine sunt cei care în lumea de astăzi se preocupă realmente **să dea viață unor procese care să construiască un popor, mai mult decât să obțină rezultate imediate care să producă o rentă politică ușoară**, rapidă și efemeră, dar care să nu construiască plinătatea umană. Istoria poate fi vă judeca după acel criteriu enunțat de Romano Guardini: „Unicul model pentru a evalua cu succes o epocă este acela de a întreba până unde se dezvoltă și atinge în ea o rațiune autentică de a fi *plinătatea existenței umane*, în acord cu caracterul specific și *posibilitățile* aceleiași epoci”. [...] Ca și credincioși ne simțim alături și de cei care, nerecunoscându-se parte din nicio tradiție religioasă, caută sincer adevărul, bunătatea și frumusețea, care pentru noi își află maxima expresie și izvorul în Dumnezeu. Îi simțim ca fiind aliați prețioși în angajamentul pentru apărarea demnității umane, în construirea unei conviețuiri pașnice între popoare și în îngrijirea creației» (*Evangelii Gaudium*, 224.257).

Aici se regăsește contribuția fundamentală pe care credința o poate aduce în viața publică «lărgind orizontul rațiunii», așa cum a amintit Benedict al XVI-lea. **Aportul creștinismului este înaintea de toate educația de a privi realitatea în toți factorii săi** și deci de a recupera acel elan ideal original care s-a estompat în timp. Aceasta e adevărata urgență de astăzi.

Dacă nu va fi surdă la o astfel de rechemare, Europa va putea renaște și astfel să spera să fie din nou «lumea cea nouă», exemplu și model pentru toți. Contribuția pe care o poate oferi întregii lumi o cultură europeană renăscută este **repunerea în centru a întrebării despre ce face în așa fel încât o ființă umană să fie și să se simtă ca atare**.

Martie 2014

COMUNIONE E LIBERAZIONE